

GEOMETRISTUL — DETERMINANTĂ A ARTEI POPULARE ROMÂNEȘTI

Pornind de la întrebarea dacă cultura formează și reprezintă un limbaj, Georges-Hubert de Radkowsky demonstrează în paginile articolului său, „*Systeme culturel, systeme semantique*”¹ existența acestuia și îi stabilește coordonatele: în plan vertical cultura își desfășoară dimensiunea psihică în cadrul căreia indivizii reprezintă subiecții, iar modelele obiectele. În cadrul acestei relații apare fenomenul de valorizare prin care se impun normele. Fenomenul își capătă, astfel, cea de a doua dimensiune, de factură socială, a cărei finalizare o constituie instituționalizarea unei categorii de fapte.

Cultura reprezintă, astfel, la un moment dat, un sistem de semne supuse normelor, sistem în care se produce uniunea semnificant-semnificat; semnificația constituie elementul dinamic ce contribuie la validarea valorii și impunerea ei ca model.

Pornind de la această premisă și considerînd arta populară drept componentă a fenomenului de cultură, ne propunem să stabilim cîteva norme de structurare a semnelor în cadrul mesajului artistic, specifice poporului nostru, ca și categoria funcțională căreia i se subsumează în cadrul fenomenului de comunicare. Normele respective, integrate în categoria geometrismului demonstrează că acesta constituie o coordonată determinantă a artei noastre populare, studiul lor contribuind efectiv la detașarea faptelor specifice culturii românești tradiționale.

Vom aborda numai tangențial problema tipului și structurii motivelor respective pentru că ele, prin frecvență, arie de răspîndire în plan sincron și diacronic, pot fi socotite locuri comune ale mai multor culturi². Geneza lor, deseori controversată de istoricii de artă, se pierde în timp, iar semnificația este dată de valorile contextuale în timpul procesului de receptare; respectiv: contextul intern — celelalte elemente componente ale cîmpului ornamental și regulile de grupare a lor în unitatea piesei — cît și contextul exterior propriuzis.

O primă regulă de organizare a motivelor în cadrul cîmpului o constituie ordonarea lor pe o axă. În cadrul acestei axe se obține, de cele mai multe ori, un ritm constant prin alternanță cromatică simplă³.

¹ G. H. de Radkowski, *Le language*, în *Sociétés de philosophie le langue française. Actes du XIII-e Congrès*, Genève, 1966.

² P. Petrescu, *Motive decorative celebre*, București, 1971, capitolul introductiv.

³ Vezi piesele textile bicrome cu vergi egale.

Variante⁴ ale aceleiași situații rezultă prin tratarea mai complexă a motivului:

- apariția fenomenului de inversie⁵,
- a celui de oglindire pe o axă perpendiculară pe direcție (o primă axă de simetrie).
- de reflexie prin alunecare⁶.

Disponerea motivelor pe o axă crează impresia desfășurării infinite a ornamentului pe direcția respectivă, senzație accentuată frecvent prin ritmicitate cromatică valoric constantă.

O situație derivată din acestea rezultă prin tratarea motivelor pe axe paralele, frecventă la categoria ștergarelor și a pieselor de mobilier scrijelit.

În cazul dispunerii motivelor pe mai multe axe perpendiculare sau diagonale se creează o rețea plană a cărei puncte nodale (formînd pătrate dreptunghiuri, romburi și hexagonuri) reprezintă nucleele unui motiv atașat fiecărui punct al rețelei⁷.

Efectul acestui tip de ordonare a motivelor este acela de joc de cîmp continuu care insinuează desfășurarea la nesfîrșit a ornamentelor (vezi scoarțele muntenești denumite „Roțițele pe negru“ avînd ca motive romburi mici concentrice dispuse în rețea rombică).

Axele rețelei sînt, de cele mai multe ori, și axe de simetrie a motivelor componente, ornamentul permițînd un număr de rotații egal cu acestea. Avem, deci, de-a face cu un ritm valoric constant sub raportul grupării formelor. În această situație apare tendința de centralizare prin accentuarea cromatică a nucleului central și, uneori, a conturului motivului de bază.

În cazul pieselor cu unul sau mai multe chenare, acestea se subordonează prin simetrie axelor cîmpului, iar motivele sînt dispuse pe axe care orientează receptarea piesei pe o direcție, „cătare“.

Avînd fiecare fond propriu, chenarul și cîmpul se află în raport de dublă determinate cromatică; deseori apare fenomenul de inversiune în cadrul alternanței.

Indiferent de tipul de dispunere în cîmp a ornamentelor (pe o axă, pe axe paralele sau în nucleele unei rețele plane), motivele, în sine, sînt de factură preponderent geometrică, constituite după legi frecvent subordonate simetriei, validate în timp ca valori și componente ale codului comunicării artistice populare.

Chiar dacă funcționalitatea lor inițială (de semn magic, mnemonic ori social) s-a pierdut în conștiința emițătorului sau receptorului, acesta

⁴ M. Vatamaniuc, *Teoria grupurilor în clasificarea scoarțelor*, în SCIA, 22, 1975, p. 167—184.

⁵ Tipul MW.

⁶ De exemplu motivul numit „unda apei“.

⁷ Fenomenul este ușor de urmărit la categoria scoarțelor .

a lăsat locul funcției formativ-estetice⁸, cea mai recentă dintre ele, rezultată din evoluția codului comunicării către alte tipuri de valori. Ea impune mesajul ca mesaj artistic și determină o atitudine specifică de decodificare⁹. Când mesajul artistic este zero piesa reprezintă un subprodus¹⁰.

În cazul intervenției în cadrul cîmpului ornamental a unor elemente neologice, de tipul motivelor naturaliste geometrizzate, stilizate sau intențional mimetic reprezentate dispunerea lor se va subordona legităților anterior prezentate:

— ordonarea pe una sau mai multe axe sau în nucleele unei rețele plane

— tratarea simetrică cu diferite valori

— ritmicitate realizată prin alternanță cromatică sau a liniilor

— repetiție simplă sau cu plus de elemente asimetrice și valoare de procedeu de insistență;

norme devenite specifice artei noastre populare.

Varietatea și caracterul de unicat al fiecărei categorii de piese sau exemplar în parte rezultă din posibilitățile de ordonare a elementelor selectate, din diversitatea materiei prime folosite, a tehnicilor de lucru și din accente de natură cromatică.

O analiză structural-semiotică a etapei actuale de evoluție ar conduce către depistarea a două tipuri de creație artistică: „de masă“, „autentică“ sau „nativă“, mai profund legată de emițătorul „de adîncime“ și în același timp corespunzînd particularităților de gen, stil, zonă, și creație numită „artizanală“ sau „meșteșugărească“, bazată pe profesionalizarea celei dintii și reproducerea în număr mare a unor semne care nu mai corespund unui cod cunoscut sau unei concepții estetice omogene.

Forța de înnoire domină incontestabil forța de păstrare a tradiției. În cadrul acestei tensiuni inovația merge pe linia perfecționării și extinderii în plan spațial a elementelor pre-existente — se constituie astfel legea continuității.

Este vorba de reproducerea semnelor din codul tradițional care se decodifică și devin bunuri de schimb cu valoare decorativă.

Expansiunea neologismelor are loc nu numai la nivelul semnelor, ci și în ceea ce privește tipul de realizare a structurii creației prin adoptarea de noi tipuri de îmbinare a unor elemente specifice.

⁸ C. Radu, *Receptarea artei și funcția formativ-estică a limbajului artistic*, în *Educație și limbaj*, București, 1972. Autorul determină și analizează cele cinci funcții ale limbajului artistic: semantică, axiologică, expresivă, comunicativă și formativ-estică.

⁹ În sensul că arta există deja din clipa cînd a fost recunoscută și percepută ca atare.

¹⁰ C. Radu, *op. cit.*

În cazul în care o piesă este compusă dintr-o serie de elemente eterogene, unele lipsite de semnificație pentru receptor, dispune într-o ordine inexistentă în gramatica artei populare, creați arespectivă devine kitsch, decodificarea fiind aberantă.

ILEANA GAIȚA

LE GÉOMETRISME — LA CARACTERISTIQUE DOMINANTE DE L'ART POPULAIRE ROUMAINE

(RÉSUMÉ)

Partant de la prémisse que l'art populaire constitue un système de signes soumis aux normes d'un code traditionnel, l'étude se propose d'analyser certaines règles de composition, incluses dans l'espèce du géométrisme:

— l'agencement des ornements sur deux axes, ou bien leur disposition dans les noeuds d'un réseau plane.

— le traitement symétrique à différentes valeurs.

— le rythme réalisé par l'alternance des couleurs ou des lignes.

— la répétition simple ou avec un surplus d'éléments assymétriques et à valeur de procédé d'accentuation.

Parallèlement, on y présente les effets esthétiques de l'application de ces normes (les jeux de fonds continu, la limitation ou la concentration des champs décoratifs, les effets dynamiques etc.).

Dans la partie finale, on essaie d'analyser les possibilités selon lesquelles les éléments néologique pénètrent dans le système traditionnel.

Bibliografie

- * * * *Arta populară românească*, București, 1969.
- Al. I., Amzulescu; *Contribuții la dezbaterea autenticității folclorice*, în *R.E.F.*, 4, 1973, 18, p. 243.
- T. Bănățeanu, M. Focșa; *Ornamentul în arta populară românească*, București, 1963.
- C. Belcin; *Puncte de vedere în cercetarea culturii materiale*, în *R.E.F.*, 3, 1974, 19, p. 11.
- S. Golopenția-Eretescu; *Probleme semiotice în cercetarea folclorului*, în *R.E.F.*, 2, 1971, 16, p. 117.
- M. Marinescu; *Arta populară românească. Țesături decorative*, Cluj-Napoca, 1975.
- R. Niculescu; *Repere ale unei teorii structural-semiotice a culturii populare materiale*, în *R.E.F.* 1, 1973, 18, p. 11.
- R. Niculescu; *Perspectiva autenticului. Considerații critice asupra cercetărilor de folclor*, în *R.E.F.*, 5, 1972, 17, p. 353.
- P. Pe-rescul; *Motive decorative celebre*, București, 1966.
- Al. Popescu; *Metoda comparativă în cercetarea culturii și civilizației populare*, în *R.E.F.*, 3, 1973, 18, p. 165.
- C. Radu; *Receptarea artei și funcția formativ-estetică a limbajului artistic*, în *Educație și limbaj*, București, 1972.
- G.-H. de Radkowsky; *Système culturel, système sémantique*, în *Le langage*, Genève 2—4 août, 1966.
- M. Vatmaniuc; *Teoria grupurilor în clasificarea scoarțelor*, în *SCIA*, 22, 1975, p. 167—184.